

Ötlető: SÓÓS MÁRIA

Ötletés 10E0E. 1964.

TART.: A SZÁNTÁS - ÜETÉS ISMERETANYAGA
ÉS NÖKINCIE

---

34 lap

Földrajzi rajz: KISSZEKELY

Szakrajz: VII

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

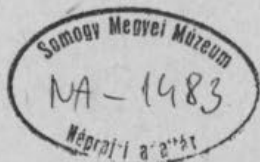

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKOMÁS

ATVEVETVE AZ EGYS. LTK. 817-es TÉTELE ALÓL

817.

Gyűjtötte: Soós Mária, Kaposvári Felsőfoku Tanítóképző Intézet
II. éves hallgatója.
Lakcím: Kisszékely, Szabadság u. 252. sz. Tolna megye.
Gyűjtés helye: Kisszékely,
Gyűjtés ideje: 1963/64 tanév.

Adatközlők:

- 1/. Jankó István, Kisszékely, Szabadság u. 18.
Szül.: 1891, március 25-én
- 2/. Soós Péter, Kisszékely, Szabadság u. 125.
Szül.: 1889. augusztus 2.

I. Határhasználat. A nyomásos, fordulós gazdálkodás

1. A szántóterület több helyen volt, kisebb darabokra felosztva; Pl. 1000 öl kb. 20 helyen. Egy-egy ilyen területet más-más növényekkel vetettek be, nem minden területet vetettek be szántóföldi növényekkel. Három darab ilyen szelvény ugaron maradt. Következő évben újabb három szelvény és így tovább, minden évben.

Az egyes részeket a szántóföldön termelt növény után nevezték el;

Pl. Buzaföld, kukoricaföld, stb.

- 1./a. A rendelkezésükre álló föld után adót fizettek, a terményt pedig a tulajdonosok adták el, szabadon. A talajt ősztől a másik őszig hagyták pihennié. A földet háromszor is megszántották. Néha zöldtakarmányt; pl. csalamádét is raktak bele. Amelyik föld jobb volt zabcsalamádéval vetették be.

/Az ugaron maradt föld közült./

Azért nevezték Nyomásos rendszernek, mert egyik területen őszt, a másikon tavaszi, növényeket termeltek, a harmadik terület pedig ugaron maradt.

Az ugaron maradt területet háromszor megszántották, egy év pihenő után búzával, vagy más növényvel vetették be.

Buza után kukoricát vetettek azért, mert buza után jobb volt a föld és nagyobb termést eredményezett.

- 1./b. A nyomásos gazdálkodásnak a helyi földrajzi nevekben nincs megőrzött emléke.

- 2./ Annak a földterületnek a neve, amit régen aratás, vagy kukoricatörés után fél évig pihentettek, ugarnak ^{volt} nevezték.

Ugarnak mondták; pl. kukoricatörés után buza alá pihentettek.

Az ugar szó már régebbi keletű, adatközlőm azt mondja, hogy úgy vették át a régiektől az elnevezést, ami földpihentetést jelentett.

- 2./a. A községben volt ugar, e szót akkor használták mintegy elnevezésnek is, amikor egy földterületen nem volt semmiféle hasznosítható növény. Az elvetett növény termését leszedték és a földet pihenni hagyták egy ideig.

Addig, míg egy másik növény vetésideje nem érkezett el.

Pl. Buza aratásától, a kukorica vetéséig pihent a föld.

Az ugart legeltetésre nem használták. Nem hattuk megnőni benn a gatz, ha gazosodott, akkor felszántottuk. Nem volt ismeretes a fekete ugar kifejezés. A földet a felszántás után is csak ugarnak nevezték, nem csatoltak hozzá más szót.

Igy, tehát, ha zöldtakarmány vetettek az ugarnak nevezett területbe, akkor is megmaradt az ugar elnevezés.

2./b. Ismeretes az ugarol szó, egy szántóföldi műveletet jelent.

Pl. Kimégyék ugarolni a földre.

Ha valaki a pihent földrészt felszántotta, azt mondták ugarol.

3. Kb. ötven évvel ezelőttről ismeretes a parlag szó. Azt mondták parlagnak, amelyik földet nem munkáltak meg, valamikor régebben volt gazdája, a gazda azonban kihalt, az örökösök pedig a sok földterület miatt nem munkálták meg, parlagon hagyták. A kaszálónak hagyott területet rétnak nevezték, mindig lekaszálták takarmányszéna készítése céljából. Mivel megmunkálták, dolgoztak rajta szinte nélkülözhetetlen volt az állattartás szempontjából. Az parlag elnevezés tehát kaszálófélénél nem volt használatos.

3./a. A z 1920-as évekig volt szokásban a föld parlagon hagyása a nagygazdánál. Azt a földet, amit nem munkáltak meg és nem törődtek vele parlagnak nevezték.

3./b. Nem szerepel a helyi földrajzi nevekben a parlag elnevezés.

3./c. A parlag szó szerepel összetételekben, inkább növényi elnevezésekben. Használták a parlagszéna, parlagfű kifejezést.

Parlagfű az elhagyatott, megmunkálatlan területeken nőtt fűféle. A parlagszéna pedig a parlagfűből nyert széna.

4. A buza, rozs, árpa, zab, learatása után a földterület neve: tarró.
Pl. Felszántom a buzatarrót.

4./a A tarrót nem használták semmire sem. Kb. egy hónap múlva felszántották a gabonanövény learatása után. Volt időszak amikor a gabona behordása után kezdődött a szántás.

"Léarattuk, hazahortuk az eleségét, után felszántottuk a tarrókat."

4./b Akkor eresztették a jószágot a tarróra, amikor már behorták az eleséget. Tarrószabadulásnak nevezték.

"Mékfutotta a jószág, összeszette a hulladékot, után fészántot-

tuk.

5. Rét annak a földterületnek a neve, ahol a szénát kaszálják a jószág szám ára. Azért rét, mert azt nem kellett vetni, az mindig csak kifakadt, kétszer is megnőtt egy évben, nem kellett úgy gondozni, mint a szántóföldet.

Kétszer kaszálták évente.

A kaszálás terméke:

elejefű /májusban/

sarjufű /augusztusban/

Pl. Kimégyek a rétre lékaszálom az elejefűvet.

5./a. A sarju betakarítása után a rétet jószág legeltetésére használták. "Nem kár már a fűért. Had legeje a jószág, legalább jövőre nagyobbra nő."

5./b. Addig, míg szép volt a fű, tehát a kétszeri kaszálás ideje alatt fütiltás volt.

Fűszabadítás a sarju felgyűjtése után volt, ott legeltették az állatokat a téli időszakig, tehát kb. szeptembertől, októberig. /A tél beálltától függött./

5./c. Az eljárás emléke nem ismeretes a földrajzi nevekben.

6./ Legelőnek nevezték azt a földterületet, ahol füves terep volt, és állatokat tudtak legeltetni ott. Azért legelő, mert a fűvet a jószág állandóan legeli, nem kellett soha kaszálni.

Biztosította az állatok számára állandóan a zöldtakarmányt.

Pl. Kihajtom az állatokat a legelőre, s jóltartom őket.

6./a. A legelő rosszabb minőségű földön volt, olyan területen ahol a szántóföldi művelés lehetetlen lenne. Dombos helyeken, olyan területeken volt, ami félreesőbb, nehezen megközelíthető járművekkel, mezőgazdasági gépekkel.

Legeltetésre használták még a tarrót, sarju után a rétet, utszéléket, országutakat, dűlőutakat, árokparokat, ahol jó fű volt az állat számára.

6./b. A páskom legelőt jelent. Ezen a legelőn legeltették a juhokat, szarvasmarhát, stb. majd később a libákat hajtották a páskomi legelőre.

Az állatokat kora tavasztól késő őszig legeltették ezen a legelőn. / áprilistől --- novemberig/

6./c. A földrajzi nevekben szerepel a páskom szó, csupán csak ez a szó jelöli a ma már feltört legelőt.

A földterület neve: Páskom. Ez a földterület egységes neve. Ezen belül még két elnevezést használnak:

Kis-Páskom

Nagy-Páskom

Ez a két rész elnevezés azért történt, mert a területet egy ut választja el egymástól. A kisebb területet Kis-Páskomnak, a nagyobbat Nagy-Páskomnak nevezték el.

7./ Nem ismeretes a tanórok szó.

8./ Nem használták a porgolát szót, nem ismeretes falunkban.

9./ Használták a tag szót, a szántóföld egy részének jelölésére.

Nem a tagositából származik, régebbi eredetű.

Ha a gazdának több hold földje együtt volt és csak ott volt földje mondták pl. egy tagban van a földem. Ha azonban két - három helyen volt a föld többtagunak nevezték.

9./a. Földrajzi nevekben nem szerepel a tag szó.

10./ Ház vásárlásánál használják. Pl. Véttem ^{néhány} egy telket. Más területen nem alkalmazzák. Nem használatos a föld egy részének jelölésénél sem.

10/a. A telek szó szerepel a földrajzi nevekben.

Dióstelek: az elnevezés már nem ismeretes, nem emlékeznek rá.

11./ Házaknál a kert bekerített terület, de szerintük nem innen ered a kert elnevezés.

Pl. Nagyon jó ^{van} kertem van, minden ^{van} mekterem benne.

11/a. A kert szó a helységek földrajzi nevei között szerepel.

Nevek: Kertajja.

A házak alatt, a kertek végében is van földterület, általában alacsonyabban, mint a kertek innét az ajja, és mivel a kertek végében volt Kertajjának nevezték el.

Vadkert:

Ritkapéldányu szarvasok és egyéb más vadféleiség volt ezen a területen. A nagyszámu és sokfajta vad láttára nevezték el Vadkertnek. Az állatok nagyrésze már kipusztult, de az elnevezés megmaradt,

Vadaskert? régen bekerítették egy részt az erdőben hogy a vadakat fogjul ejtsék. Ugy kerítették be, hogy a vadak be tudtak menni, de kijönni már nem volt lehetséges. A kert ma már nincs meg, helyén erdő van és szántóföld. A kerítés még mindig megtalálható, de már nem eredeti állapotban.

- 11/b. A kert szót szántóföld elnevezésére is használják.
Kertajja: régen rét volt ezen a területen. Később veteményeskert, majd szántóföld lett ezen a területen.
- 12./ A határnak az a része, ami két többé-kevésbé párhuzamos ut vagy megye között terül el dülőnek nevezzeték. A határban található utakat dülőutnak hívják. Használták mértékegységként is a dülőföldnyire nevet, ez a terület 50 kh. volt.
Pl. Az én földem egy dülővel odább van."
- 12/a. A dülők végében, a szántóföldek között lévő szekérutaknak dülőut a neve, ezt a nevet a földterületről kapta.
Pl. Elromlott a szekérut, mert a dülőutat elmosta a víz.
- 13/. Azt a területet, ahol a parasztember tavasztól késő őszig dolgozik határnak nevezik. A határ szó jelentésébe minden terület beletartozik, tehát a rét, legelő, szőlő, szántóföld stb. is. A legelőnek azt is szokták mondani, hogy mező.
Pl. Kimegyek a határba, megnézem a vétést.
- 13/a. A föld szót használták a "határ" szó jelentésében is. Különösen egymással való beszélgetés alkalmával.
Pl. Kimegyek a földre, megkapálom a kukoricát.
A földem nem jól termett.
- 13/b. A tag, telek, kert, dülő, határ, mező összehasonlítása:
A tagban több gazdának is volt földje. A többi elnevezéshez viszonyítva, a határ után ez a legnagyobb terület. A telek mivel házterületet jelöl általában különböző nagyságu területet foglal magába. Kb. 500-600 öl a gyakori nagyság.
A faluhoz közelebb eső területet belteleknek, a távolabbit külteleknek nevezték.
A kert kisebb a teleknél, a telek magába foglalja a kertet is a tulajdonos annyi területet használ kertként, amennyit akar. A dülő kisebb a határnál, de nem mindig kisebb a mezőnél.

14/. Az erdőirtásból származó terület neve: irtás. Az ilyen területet, ha nem telepítettek fát újból, szántóföldi művelésre alkalmazzák és névvel látták el. Ilyen pl. Sinyorföld, Dukai. Pl. Bévetem az irtást kukoricával.

15/. Az a keskeny földcsáv, ami a gazda földjét a szomszédétól ~~szk~~ elválaszja borozda. Mélyebb egy kicsit, mint máshol és ez a választó. Vót még a borozda szélén karró, ezt borozdakarrónak hitték.

Pl. Ném jól huszta meg a szomszéd a borozdát.

15/a. A kifejezés nem ismeretes.

15/b. Nem ismernek a megyével és a birtokhatár jelekkel kapcsolatos hiedelmeket, szokásokat.

15/c. Határjárás: kimentek a határba, megnézték a vetett növényeket. Hogyan fejlődnek, milyen munkák szükségesek a legsürgősebben a növény fejlődéséhez.

A csőszökkel kapcsolatosan volt ismeretes a határkerülés, gyakran nevezték őket határkerülőknak is. A csőszök feladata volt, hogy a határt állandóan körülsetálgassa és vigyázzon a szántóföldi növényekre és a határban található gyümölcsösökre érés idején.

16/. Nem emlékeznek arra, hogy akár régen, akár mostanában lett volna határujraosztás.

16/a. A fenti fogalmak maradványai földrajzi nevekben nem szerepelnek.

16/b. Ezzel kapcsolatos szólások sem ismeretesek.

17-17/1. A talajnevek népi elnevezései:

17/. A határban van fekete föld, de csak néhány helyen. Mivel csak kevés a földterület, így nem adtak különböző neveket a fekete földnek.

Néha mondták: "Jobb minőségű, rosszabb minőségű fekete föld." Vagy "elsőröndü" - mondják.

A környéken már több fekete földdel bíró határrész található.

17/a. A határban agyagos föld nincs.

17/b. Homokos föld több található. Csókás, Szállás, Dobos, Szekér-állás nevű helyeken. Mivel a minőség többé kevésbé megegyezik, az itt található homokot sárgahomoknak nevezik.

Szántóföldi növénytermesztésre a sárgahomok alkalmas. Elsősorban olyan növényeket termelnek, amelyek a szárazságot jól bírják.

A vizet rövid idő alatt elpárologtatja, ezért kapások termesztése esetén többszöri kapálásra van szükség.

17/c. Lápi föld nem található a határban.

17/d. Szikes föld sem található a határban.

17/e. Nem ismeretes a televényföld elnevezés.

17/f. A sovány föld a sárgaföld és az a föld, amit nem trágyáznak. Az ilyen földben a termés igen silány, vagy egyáltalán nem is terem, ez a föld.

17/g. Kövér, vagy zsíros föld az, amelyik jól van trágyázva és a fekete föld. Ezek a földek a legértékesebbek. Sokszor még kétszer is termelünk rajta egy évben.

17/h. Nem ismeretes a hideg föld elnevezés.

17/i. Vadföld, ami eke járásán alul van, ha mélyebben forgatja az ember, akkor vadföldet ér, azt mondják. A vadföld sárga színű, minősége gondozás folyamán helyreállítható, ha összekeveredik is a fel-talajjal.

17/j. A földszint, tehát a talaj felső részét nevezzük élő földnek. Ez különböző, attól függ, hogy a határ melyik területét vizsgálják. Szín tekintetében lehet sárga, fekete, barna. Leggyakoribb nálunk a barna élő föld. Szerkezete: laza, vagy tömött.

17/k. A vadföld az egyuttal holt föld is. "Sénki nem bántya, ugyanott marad mindig, mint a halott a temetőben!" Ezért nevezik holt földnek. Tehát ez is sárga színű és termelésre nem alkalmas.

17/l. Kavicsos föld: agyag keverve apró kavicssal, azért munkálható, de nem jó minőségű.

Pl. Több a kavics, mint a föld, mit lehet ebben termelni?

Meszes föld: sárgaföld és meszes maradványok keveréke.

Termelésre egyáltalán nem alkalmas. Javitása nagyon költséges.

Pl. Ezt a földet még megnyuzni sem lehet.

18-18/g. A szántóföldi terület meghatározására szolgáló népi mértékegységek:

18/. Hold: kishold; 1200 öl, öreghold vagy magyarhold: 1600 öl, kateszteri hold: 1600 öl.

18/a. Nem ismeretes ez az elnevezés.

18/b. Itt nem használták.

18/c. Nem ismeretes az elnevezés.

18/d. Egész hely: négy fertá szeksió vót; 28 kh.

18/e. Félhely: az egész helynek fele 14 kh. Félöld negyedtelek vót,
7 kh.

18/f. Nem használtak ilyen területmértékeket.

18/g. Egyéb területmértékek még: kwadrát öl, kwadrát egy □ öl.
Pl. Mëgmérem hány kwadrát öl a kertem.

II. A trágyázás

A. A trágyázás módjai, trágyafajták.

1/. Ez a trágyázási mód nem ismeretes.

1/a . Nem ismeretes a művelet.

1/b. A trágyázási módnak így emléke sincs a helység földrajzi neveiben.

1/c. Nem ismeretes az eljárás.

2/. A tarlóégetés művelete nem ismeretes és nem is volt szokásban.

2/a. A tarrót nem szokták megtrágyázni. Leszántották, lebuktatták, hogy a gyökérrész és a szár megmaradt része a tarró elrothadjon. Olyan területen, ahol tarrót szántottak le kevesebb trágya volt szükséges a teljes trágyázáshoz.

Pl. Leszántom a tarrót, hogy több termés legyen jövőre.

2/b. Nem volt szokás, hogy aratáskor csak a fejet vágják le. Nem használták a szérát trágyázásra, cséplés után alomnak használták a szérát az állatok számára.

2/c. A tarlókaparás műveletét használták. Nem törték ugyan össze a gabonaszárakat, de az aratás utáni hulladékot összegereblyézték, az így csomóbagyújtott szálak neve kuszálék volt.

3/. Zöldtrágyát nem használtak, csak istállótrágyával trágyázták a földeket. Lucernát, baltacimt szoktak azonban vetni, mert e takarmányozásra alkalmas növények a föld termőképességét is növelte. A z ilyen trágyának a neve: természetes trágya volt.

Pl. Megjavitom ezt a sovány földet, vetek ^{be} lucernát.

3/a. Nem vetettek külön növényt zöldtrágyának.

4/. A z alom annak a növényi anyagnak a neve, amit az istállóban az állatok alá tesznek. Ez a legjobb alom az állatok számára.

Alj az a vékony alomréteg, ami az állatok óljában található.

Aljazó az az ember aki a használt almot a trágyadombra viszi és tiszta aljat készít az állatok számára.

Pl. Tiszta aljat készíték állataimnak, hogy békésen ^{szív} nyugodjanak.

4/a. Buzaszalmát, rozsszalmát, őszi árpaszalmát használnak alomnak.

Akinek mindez nem áll rendelkezésére, erdőből hordott falevelet

4/b. Ha a gazda kihordja a trágyát és utána friss szalmát terít, akkor almoz. A trágya kihordása után kisöpri az ólat tisz-
tára, utána friss, tiszta almot tesz.

Pl. Az almozás biztosítja az állat kényelmét és tisztaságát.

5/. Ganyé-nak nevezik parasztosan azt, amit vasvillával kihánynak a lovak, vagy tehenek alól, hogy később ezzel trágyázzanak majd.
Pl. A kevés ganyé nem segít a földemen.

6/. Régen is istállótrágyával trágyáztak. Ez a trágya disznó, szar-
vasmarha, ló ürülék és szalma keveréke.

6/a. A tehén, ló, disznó, tyúk, birka trágyáját használták trágyá-
zásra. Eszerint van: tehén ganyé, disznó ganyé, tyúkganyé,
lóganyé, birkaganyé.

6/c. Az emberi ürüléket nem használták trágyázásra. Kiengedték az
ürüléket és elásták.

B. A trágya /ganyé/ egyéb felhasználása:

7/. Nem volt szokásban, hogy a legelőn összeszedett trágyát tüzelés-
re használják.

7/a. Fűtésre nem használták a trágyát, mivel a faluban sok fa ta-
lálható.

7/b. Nem ismeretes az árvaganyé kifejezés.

7/c. Tapasztásra nem használták. Asszonyok szoktak sárba tenni, ha
a földes szobát sérozták. Azt mondják így nem kopik olyan
könnyen és gyorsan. Jobban odatapad az előző sározáshoz.
Marhatrágyát nem használtak, csak lótrágyát.

7/d. A faluban nem készítettek ganyéból kerítést.

7/e. Melegágy kb. az 1800-as évektől volt használatos. Tavasszal ké-
szítették. A melegágyba lótrágyát tettek, ha az nem volt, ak-
kor marhatrágyát. A melegágyat kertnövények és fagyra érzé-
keny szántóföldi növények számára készítették. A trágya jelen-
ti a melegágyban az alapot, kb. 70-80 cm vastagságban, tiprás
után a vastagság csökken. A trágyára kerül a melegágyi finom
föld. Kerti növények közül a paprika, paradicsom, szántóföldi
növények közül dohány számára készítenek inkább melegágyat.

C. A trágya kezelése, minősége, kihordása, a földön való szétterítése, a földre való bekeverése:

6/. Amikor a gazda a trágyát az udvarra juttatja az állatok alól, akkor kiganyézz.

Pl. Kiganyézzok az állatok alól, mert nagyon trágyás az aljuk.

6/a. A trágyát az istállóból sarádjával, vagy tragaccsal viszik ki. Ezekre a szállítóeszközökre vellával rakják a trágyát. A még bent maradt elszóródott ganyét összesöprik vesszősöprűvel és még azt is kidobják vellával a trágyadombra. Ezután kerül az istállóba a tiszta alom.

7/. Hogy a szalma a ganyéval jól összekeveredjen összetapossák az állatok. Aztán a ganyédombon ülepszik és összetömörül, hosszabb idő után éretté válik.

Pl. Összetipratom, hogy hamarabb érjén a ganyé.

7/a. A juhistálló trágyázása nem olyan gyakori, mint más állatoknál. A juhistállóban kb. egy évig nem trágyáznak. A trágya így szaporodik, magasodik, tömődik, mert az állatok mindig rajta tipornak és egyuttal érik is. Ilyen hosszú idő után kaszával, vagy más vágószerszámmal elvágják, megmozgatják a ganyét, hogy vellával könnyebben tudjanak bánni vele. Azonnal hasznosítható a juhtrágya. Ezért vellával kocsira dobálják és kiszállítják a földre. A még ott maradó juhport összesöprik és azt is elviszik onnét. Aztán kevés szalmát hintenek a z aljra és kezdődik előről a folyamat.

8/. Az udvaron összerakott ganyé neve ganyédomb: azért, mert egy halomban, együtt van a trágya és dombként emelkedik, amikor már többször ganyéztunk.

Pl. Kiganyézzok és a ganyédombra viszem a ganyét.

8/a. Az udvarban gyűjtik össze, általában az ól közelében, hogy ne kelljen messzé hordani a nehéz ganyét.

9/. Állás közben a ganyé összefülled, összemelegszik - érik a ganyé.
Pl. Érik már a ganyé, mert gőzölög.

10./ Trágyázásra leginkább érett ganyé alkalmas, de ha nincs akkor kevésbé érett is megfelel.

Pl. Olyan a ganyé, mint a föld, már érett.

11/. Az a ganyé, amiben még meglátszanak a szalmaszálak, nem rothattak el eléggé, nem érett meg, ezért szalmás ganyénak nevezük.

Pl. Kicsit szalmás a ganyé, de majd megérik a földbe.

12/. A jó érett ganyét, amit ásóval kell vágni májas-ganyénaknak nevezik.

Pl. Olyan, mint a föld. Jó májas, mint a sár.-mondják.

13/a. A ló-ganyénak egyik fajtája a száraz ganyé. Akkor mondják a ló-ganyéra ezt, amikor nem érik meg, hanem összeszárad.

Pl. Kevés vót az ürülék és összeszáritotta a szalmát, nem tudott érni.

13/b. A ló ganyéja lehet még meleg ganyé. Égetőbb, mint a marha ganyé, ha hézagabb is. Ha kevés eső van, száritja a földet, ami a növény számára nagyon veszélyes. Melegágy készítésénél is azért jobb a ló -ganyé, mert több meleget ad, mint más trágya. Nem is jó sokat tenni a szántóföldi trágyázásnál, mert kiégeti a növényt.

13/c. A disznó ganyéját, csak disznó-ganyénak nevezik. Más elnevezése nem ismeretes. Az állatfajta alapján nevezték el a trágyát .

13/d. A hideg gané elnevezés nem ismeretes.

13/e. Más elnevezés nem használatos a trágyaféléknél.

14/. Amikor a gazda a trágyát kocsival a szántóföldre kiszállítja: ganyét hord a földre.

Pl. Holnapra ganyé hordást ütemeztem be.

A ganyé hordás akkor történik, ha a sürgős szántóföldi munkák befejeződtek.

14/a. A trágyát aratás, takarmány lekaszálása után és télen szokták hordani. Ősszel és tavasszal kocsival, télen pedig szánkóval. A ganyét vasvellaal rakták a kocsira, ha nagyon apró volt lapétot használtak.

14/b. Ha a trágyát a földön nem tudják szétteríteni, mert a tábláról még nem takarították be a termést,, akkor a föld végibe kupacba rakják.

Pl. Szétt~~er~~ittem a földön a kupacokat.

16/. A trágya szétterítése, földbekeverése:

Ha üres a föld, akkor mindjárt elterítik a ganyét, vellával egyenletesen mindenhol. Amikor megtelik a föld, akkor leszántják.

17/. Szokás volt az, hogy az emberek szalmát vittek a delelőkre, ott az állatok által trágya keletkezett. A trágyát nem értékesítették, hanem felhasználták saját gazdaságukban. Azé volt a trágya, aki a szalmát vitte.

A felszabadulás után ez a szokás megszűnt.

18-18/d. A trágyával és trágyázással kapcsolatos hiedelmek és szokások nem ismeretesek.

18/. Hiedelmek és szokások nem voltak ill. nem ismeretesek a trágyának az istállóból való kihordásával kapcsolatban.

18/a. Hiedelmek és szokások a trágyadombbal kapcsolatosan nem ismeretesek.

18/b. Hiedelmek és szokások a trágyának a mezőre való kihordásával kapcsolatban nem ismeretesek.

18/c. Hiedelmek és szokások a föld megtrágyázásával kapcsolatban nem maradtak fenn.

18/d. Egyéb, a trágyához és a trágyázáshoz kapcsolódó hiedelmek és szokások nem ismeretesek.

III. Az eke és a szántás

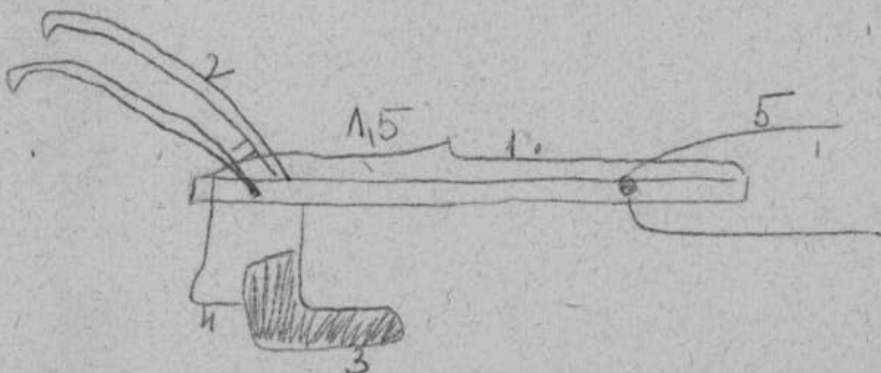
1./ A faluban kb. 70 évvel ezelőtt sem művelték kapával, ásóval a földet. Emléke nem és az ekével való megmunkálás után kapálták a belévetett növényeket. Kerteket a kis terület miatt ásni szokták, ez még ma is ismeretes. Ásóval végzik ezt a műveletet.

1/a. A félig faeke részei:

1. Főrész: göröndő
2. Eke
3. Kormánydeszka
4. Ekevas
5. Farsróf
6. Guzslánc

A részek felsorolása elmondás, emlékezet alapján történt.

Félvaseke

1. göröndő
2. eke szarv
3. ekevas
4. kormánydeszka
5. guzslánc

Faeke nincs a faluban és nem is ismeretesek a részei.

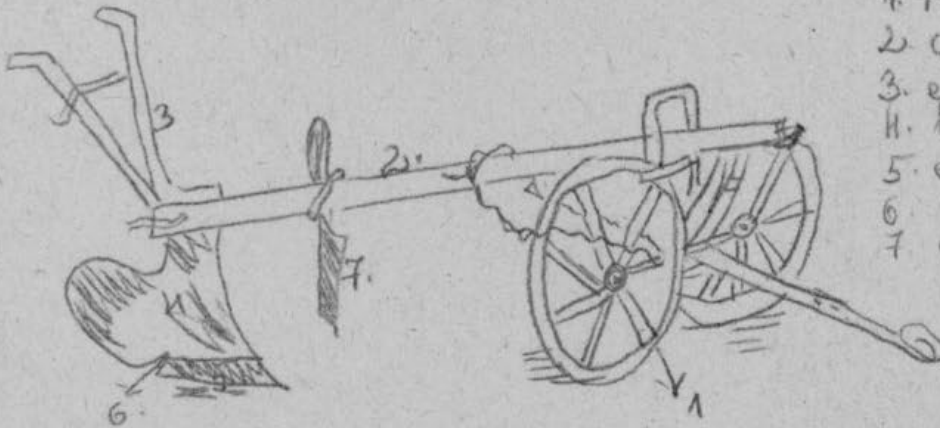
1/b. Emlékezet szerint a faekét a vaseke kb. 1910-13-as években váltotta fel. A félvaseke még használatban volt, de nyomtalanul kiszorította a vaseke.

2./ Az eke szállítása kétféle képpen történt; ha közeli területre mentek, akkor ekelóval huzatták ki, ha távolabbra kellett szállítani, akkor szekérderékben, azaz a saráglyába tették. Így szállították a színhelyre.

3./ Annak az eszköznek a neve, amivel a földet felszántják: eke. Ezzel történik a föld megmunkálása. Jól felforgatja a földet. Pl. Kiviszem az ékét a földre, még lehet kezdéni a szántást.

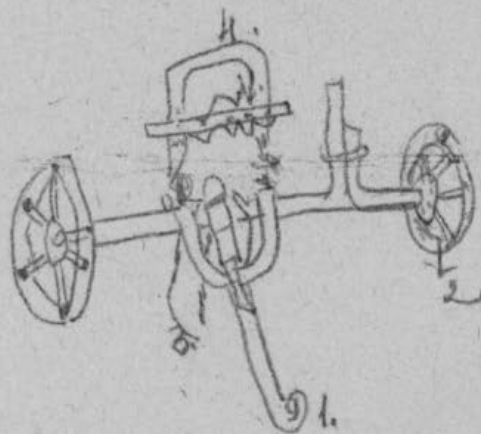

Vaseke talyigával

1. talyiga
2. görondő
3. ekeszart
4. kormánylemez
5. ekevas
6. yaprás
7. csarozla

Eketalypa

1. szék
2. talyiga kerék
3. quzilanc
4. talyiga váka

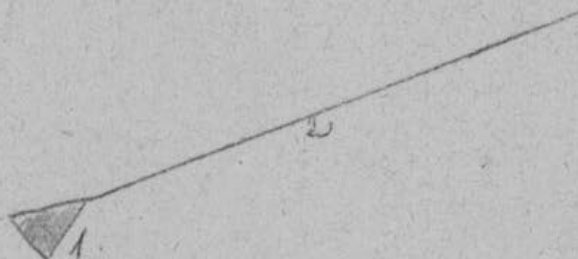
- 3/a. Az ekét az üzletben vásárolták, így került az emberek birtokába. Ekét nem csináltattak, mert az nagyon drága volt.
- 3/b. A megtisztított ekét rendbehozzák. Megvizsgálják nem hiányzik-e valamilyen része az ekének, esetleg a kopott részeket kicserélik. A meglazult csavarokat megszorítják. Ezután pedig felszerelik az egyik legfontosabb részét az megélesített ekevasat. Az így megvizsgált ekét aztán munkába állítják.
- 3/c. Az ekevasat a kovács veri ki. Megtüzesíti a vasat és óriáskalapáccsal kiveri az élét. A forró vas nem használható azonnal, ezért előbb még hideg vízben lehűtik.

3/d. Nem pótolták acéllal az ekevasat, hanem, ha elkopott ujat vettek.

4/. Ösztöke; amivel az ember szántáskor lekotorja a földet.

A göröndön van ösztöke tartó és abba dugják, az eke szarvára fekszik a nyele. Mindig az ekén van. A nedves földet felszedte az eke, ezzel kotorták le. Nem szokták cserélni, sokáig használható volt.

Ösztöke

1. vaskotró
2. fanyel

Az eke fogatolásának módja

A./ A ló befogása

5/. Az eke felől nézve a baloldali Csális, jobboldali: Hajszás. Egy harmadikat nem szoktak előre fogni. Ha három lovat használtak, akkor is egymás mellé fogták őket. Így a harmadikat lógósnak nevezték el. Mindhárom ló gyeplős ló volt, mert gyeplüvel irányították őket.

Pl. Fogd be a hajszást a jobboldalra.

6/. Azt a szerszámot, amivel a lovat hajtják ustornak nevezik.

Pl. Hozd ki az ustort a szégről.

Ostor

1. nyél
2. telleng
3. ostorfej
4. mдар

6/a. A z ostornak az a része, amivel rákötik a szíjat a nyélre telleng. Ennek a segítségével a szíj nem tud leesni a nyélről.

Pl. Elkészítém a tellenget és rátészém a szíjat a nyélre.

6/b. Az ostor fából készült részének, amire az ostort rákötik nyélnek nevezik. A nyelet olyan fából készítik, ami kissé hajlékony, és kevésbé törik. Fontos, hogy egyenes legyen az ustor, mert úgy lehet csak jól kezelni. A görbe nyél hamar eltörik.

Pl. Vágok egy jó nyélet az erdőben.

Az ustor egyéb részei még: Az ustor szíj, a végén sudárral.

7/. Kötőfék annak a lószerszámnak a neve, amivel a lovat az istállóban a jászolhoz kötik. Ez a szerszám kenderből készül. Házilag is készítették. Ez azonban hosszadalmas volt és ma már úgy vásárolják.

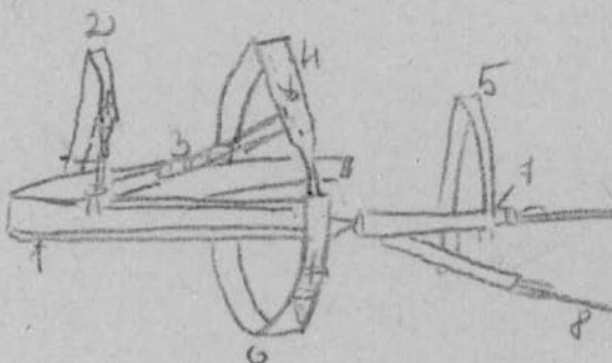
Pl. Már nyolc éve megvan a kötőfékem és még mindig bírja.

7/a. A kötőfék résznevei: fékfej, fékszár, a fejben fékkarika, abba huzzák a fékszárt. A fékszárán van egy fából készült keleviz, ami nem engedi csuszkálni a szarát.

8/. Hám: annak a lószerszámnak a neve amely a szügyet és a törzset fogja körül és kenderből készül. A hámot úgy tesszük a lóra, hogy fel ne törje a bőrét, mert akkor megvadul.

Pl. Bő kell töretni az új hámot.

8/a. A hám résznevei: szügyellő, nyakszíj, segítőszíj, vállszíj, hátszíj, hasló, táska, istráng, hámkarika.

1. szügyellő
2. nyakszíj
3. segítőszíj
4. vállszíj
5. hátszíj
6. hasló
7. táska
8. istráng

8/b. Szólásokban nem szerepel a hám szó.

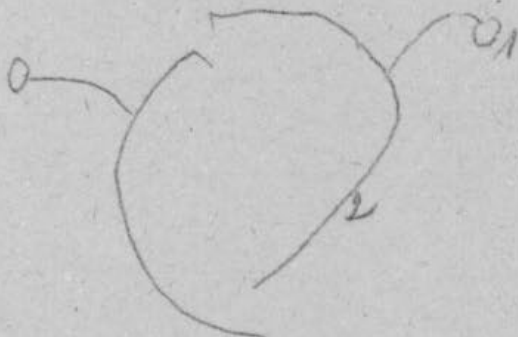
9/. Istráng, annak a kötélből készült lószerszámalkatrésznek a neve, amely a hámot, illetőleg a szügyelőt a hámfával összeköti. Az istrángot vaskarikán keresztülbujtatva csatolják a hámhöz. A szügyelőkisszíj az, ami a hámot a szíjjal össze csatolja.

9/a. Nem szerepel szólásban az istráng szó.

9/b. A kumet nem ismeretes nem is használják.

Régen a tikászok használták, ha hosszú utra mentek, ez nem törte fel a ló bőrét.

Kumet

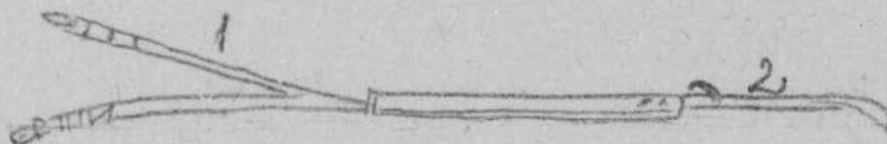

1. szikarka
2. kumet - vas

Emlékezet alapján így nézett ki.

10/. Gyepelő, a zablához csatolt hosszú szijnek a neve, amivel a lovakat irányították.

Gyepelűszár

1. közszár
2. hajtószár

Pl. Befűzöm a gyepelűt és máris befogtam.

10/a. Nem ismeretes szőlás a gyepelűvel kapcsolatosan.

10/b. Szántásnál használtak kötélgyepelűt, egy-két-három darab lónál. Még ma is használatos. Kevesebb ugyan, mint régen, de még mindig található.

10/c. A gyepelő fészai: közszár, hajtószár.

11/. Kantár, annak a szijakból álló, szemellenzővel ellátott lószerszámrésznek a neve, amelyet a ló felszerszámozásakor a ló fejére huznak.

Pl. Nem jól tettéd a kantárt a ló fejébe, a füle belül maradt

11/a.

A kantár és részei

1. kantárkeji
2. kemő
3. billegő
4. órátkó keji
5. csabla val

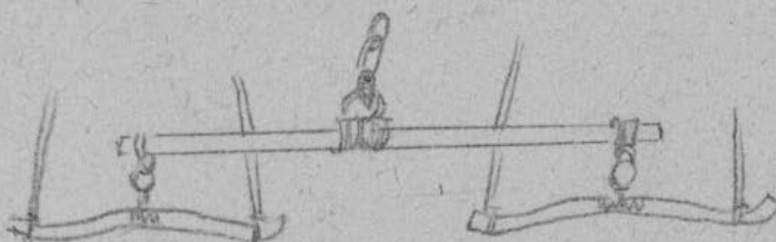
11/b. Szántás alkalmával nem használtak szájkosarat, csak ekézésnél, ahol a növény olyan fejlett volt, hogy az állat kárt tudott tenni benne.

12/. Kisafa, annak a több részből álló, fából készített eszköznek a neve, amelynek segítségével a lovat, a ló istrángját az ekéhez kapcsolják.

Pl. Állítsd be a kisafát.!

Részei nem ismeretesek. A vas, ami található rajta, a kisafa karika. Ismeretes a kisafa láncc, amivel az ekéhez kapcsolják a kisafát.

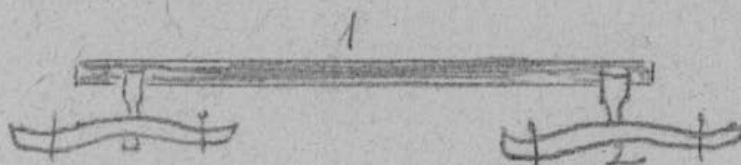
Kisafa

12/a. A szántásnál használt kisafa, megegyezik a szekérbe fogásnál használt kisafával.

13/. Főrész kisafával annak a résznek a neve, amihez az istrángot erősítik. Szántásnál nem használják, csak a kisafát. A főrészt a kocsiról nem szokták levenni.

Főrész kisafával

1. főresz
2. kisafa

14/. Befog, a gazda, amikor a lovat, ökröt felszerszámozva az eke, elé köti, hogy a ló, az ekét húzza. Befogja az állatokat a munkába, irányítja őket. Innét a szó eredete.

Pl. Befogom a lovakat és kukoricát hozunk haza.

15/. Kifog a gazda, amikor a lovat a kocsitól megszabadítja, illetve az ökörről leveszi a jármot. Ismét szabad lesz az állat minden szerszámot leszednek róla.

pl. Kifogom a lovat had pihenjen, sokat dolgozott ma.

16/. Amikor a gazda a lovat be akarja fogni, felszerszámolja.

A gazda minden szerszámot ráragaszt, hogy a kocsinál már ne legyen sok munkája. Különösen nyáron az istállóban felszerszámozzák a lovat, hogy ne kelljen sokáig a melegben állnia.

Pl. Szerszámozd fél a lovat, s indulunk!

16/a. Használatos a leszerszámok kifejezés. Délben, ha meleg van, de leginkább este, leveszik a lóról a szerszámokat. Leszerszámozzák.

Pl. Szerszámozd le a lovakat, még sokáig itt maradunk.

17-17/i.

17/. A lovak indításakor használt szavak: Gyi, Ne.

17/a. A lovak megállításakor használt szavak: Hő, Pszi.

17/b. A lovak jobbraterelésekhez használt szavak: Hajsz.

17/c. A lovak balraterelésekhez használt szavak: Csáli, Csáli Ne.

17/d. A lovak hátráltatásakor használt szavak: Curikk, Vissza.

17/e. A lovak siettetésekor használt szavak: Gyi-Ne, Indics.

17/f. A lovak lassításakor használt szavak: Hő.

17/g. Az eke visszafordításánál: Tüled

17/h. A ló lábának a felemeltetésekhez: Add ide.

17/i. Egyéb irányítóhangok még: Pszt.

18/. A szántás vetésnél segédkező gyereket szántógyerekeknek nevezik. Béresesen: bregócs-nak hitták.

18/a. Azért van szükség szántógyerekekre, mert míg az ember, az irányító pihen, addig vigyáz a lóra, vagy addig szánt.

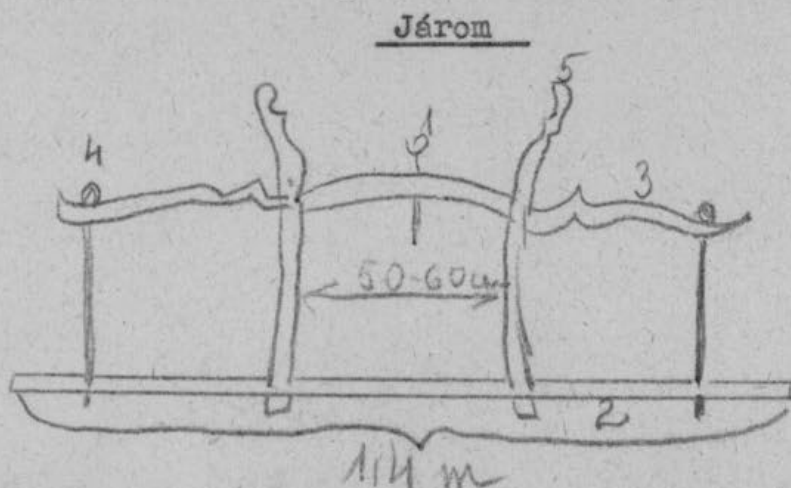
18/b. A szántógyerek szónak nincs más jelentése.

B/. Az ökrök befogása:

19/. Járom az, amibe szántáskor az ökröt, vagy tehenet fogják.

Két oldalán beüjtatják az ökröket. Hosszu szöget tesznek a járomba, hogy ne tudjanak kibujni belőle az ökrök.

Pl. Most kezdem járomba törni a tehenet.

1. rudszög
2. A-fa
3. járom
4. járomszög
5. B-fa

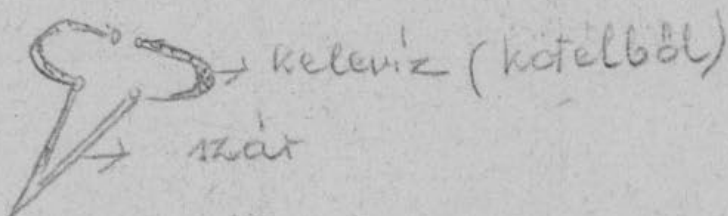
19/a. A járom résznevei: rudszög, járomszög, B-fa, A-fa, járom.

19/b. Ekézéskor, vagy kukorica töltéskor használják a hosszú járomot.

Azért használták ezt, hogy az ökör ne menjen a sorba, ne törje le a kukoricát, vagy az ekézendő növényt. Ezt ekéző járomnak is nevezik.

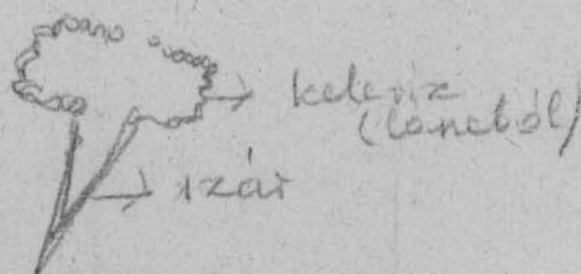
19/c. Szokták az ökröt gyeplővel hajtani. A gyeplőt a szarvra, vagy az orra, fejre kötötték. A gyeplő kenderből készült. A gyeplő négyágú. Kb. 50 éve, hogy divatba van, még ma is használatos. Általában mindenfajta marhánál használatos. Tavaszi ekézésnél és töltésnél, szekérbefogásnál alkalmazzák inkább.

20/. Marha kötél, vagy láng a neve, annak a kötélnek, vagy láncknak, amelyet a befogásnál a tehén fejére tesznek. A szarv tüvihő van kötve, mindig rajta van a tehén szarván, mert a jészolhoz is azzal kötik.

20/a. Ha az állat vad, erős, akkor láncot használnak. Általában a vad ökröknél, bikáknál. Ahogy visszaemlékeznek már az 1800-as évek végén is használták a láncot.

Marhalánc

21./ A jobbra fogott ökör, vagy tehén néve: hajszás.

22/a. A könnyebben járó ökröt balról, a nehezebben járó jobbra fogják. Azért így, mert szántásnál a borozdában könnyebben megy a nehezebbik.

22/. A balra fogott ökör: Csális.

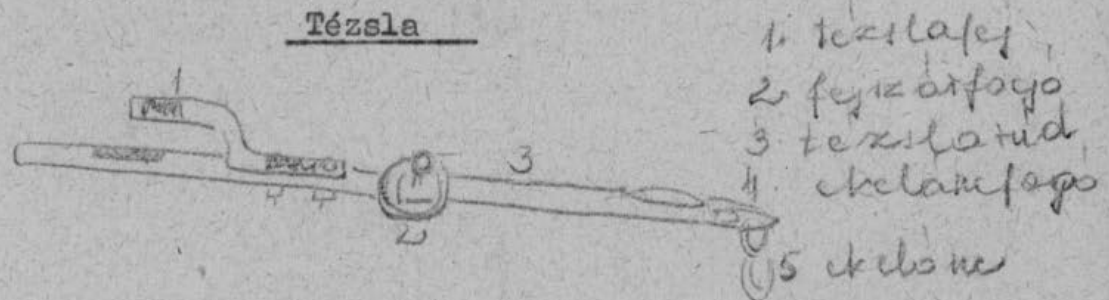
23/. Tudvalevő, hogy az ökör, tehén, tanulatlan, butább állat a többinél. Szükség van arra, hogy vezessék, az irányító az aki az állat kötélét fogja. A vezető ilyenkor az állat kötélét fogja és úgy irányítja.

23/.a Bujtárnak nevezük azt, aki szántáskor az ökröket, teheneket irányítja.

23/b. Az ökrök tanulatlan, buta állat, ezért igényli a vezetést irányítást a munkánál. A bojtár mindig a tehenek vagy ökrök előtt megy, egy kötelet fogva vezeti őket. Van olyan eset is, amikor nem szükséges a köté, csak előttük kell menni és a kijelölt irányban vezetni őket. Esetleg egy ostort is tart kezében a vezető, ha nagyon megindulnak az ökrök, fékezni tudja őket.

24/. Tézsla az az eszköz, amivel az ekét a járomhoz kapcsolják.

24/a. A tezsla résznevei: tézsla fej, fejszárfogó, tézsla rud, ekeláncfogó, ekelánc.

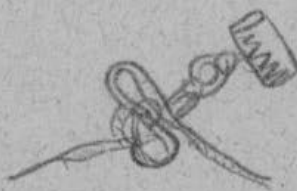

24/b. Nem találhatók meg a különböző típusok a helységben, egyszerűen csak tézslának nevezik.

25/. A tézslához a tehenet úgy kötik, hogy a járom középső szögébe megy a tézsla, szög csatolja oda a járomhoz.

Ha egy tehénnel dolgoznak akkor alkalmazzák a guzekötést.

Tézsla kötélcsomóval

26/. Amikor ~~hítkakxkxkx~~ az ökröt az eke elé köti a gazda, hogy az ekét huzza, azt mondják ráfog az ekére.

Pl. Ráfogok az ekére és megékezem a kukoricát.

27/. Amikor a gazda az ökröt megszabadítja a járomtól, akkor kifogja az ekéből. Nemcsak a járomtól, hanem a kisafától is megszabadítja.

28/. A feljáromoz kifejezés használatos. Mielőtt a gazda az ökröt be akarja fogni, feljáromozza.

29-29/h.

29/. A z ökrök megállításánál használt szó: Hó-ha.

29/a. Az ökrök jobbraterelésekor használt szó: Hajsz Ne.

29/b. Az ökrök balraterelésakor használt szó: Gsáli Ne.

- 29/c. Az ökrök hátráltatásakor használt szó: Hü vissza!
- 29/d. Az ökrök siettetésekor használt szó: Na hát, ne!
- 29/e. Az ökrök lassításakor használt szó: Hó-ha.
- 29/f. A z ökrök irányítása az eke visszafordításánál használt szó:
Hajsz, Csáli ne.
- 29/g. Az ökrök lábának felemelése vagy felemeltetése esetén:
Lábad fell!
- 29/h. Egyéb szavak nem ismeretesek az ökrök irányításával kapcsolatosan.

C. A szántás

30/. Amikor a gazda a földet az ekével felfordítja, és így termőképesé teszi, akkor szánt. Ha trágya van a földön, használják a leszánt szót. Ha vetnek valamit a földbe, akkor az alászánt kifejezést használják. Szántatlan talajnál főlszánt kifejezést használják. Ha valamilyen növényt, pl. krumplit szántanak ki, akkor kiszánt elnevezést használják. Használatos még pl. elszántotta úgy a kukoricát, hogy nem kelt ki. Átszántott a földembe.

30/a. A számlik szó nem ismeretes.

31/1 Szántás művelete:

Buza alá 3-szor /nyáron, ősszel 2-szer/

Rosz alá 2-szer /nyáron, ősszel/

Árpa alá 2-szer /nyáron, késő ősszel/

Zab alá 2-szer /nyáron, késő ősszel/

Kukorica alá 2-szer /nyáron, tavasszal/

Burgonya alá 2-szer /nyáron, tavasszal/

Répa alá 2-szer /nyáron, tavasszal/

Ősszel mélyebben 20cm

Tavasszal 6-7 cm

Nyáron 6-7 cm

Ha nagyon gazos a föld, akkor fenn szántanak, hogy elvágják a gaz gyökerét. A szántás 1 kh, nagyhajtással magvan 1 nap alatt. Lóval ökrrel 1 nap alatt fél holdat szántanak meg.

A szántást nagyon éles ekevassal végzik el, hogy az állat munkáját is megkönnyítsék.

31/a. A felszántott tarló vagy ugar kifejezés ismeretes. Ugart mélyen kell szántani, a tarlót fennt.

32/. A szántás különféle fajtái:

1. Tarlólántás v. tarlóbuktatás fűnt 6-8 cm mélyen nyáron.
2. Keverő szántás, közép mélyen kb. 10 cm, nyáron.
3. Vetés alá szántás, 6-8 cm, tavasszal v. ősszel.

4. Mélyszántás, 20 cm mélyen, ősszel.

5. Tavaszi szántás, ez mély szántás.

A gyöptörés a legelő első felszántása.

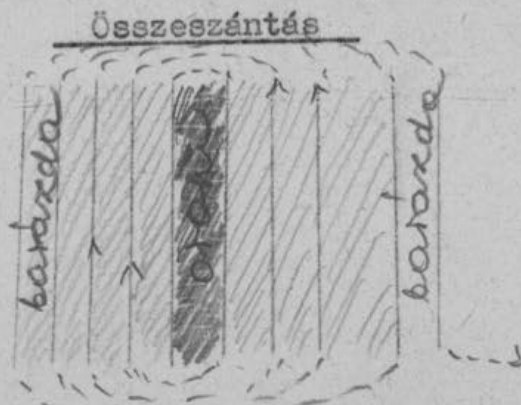
32/a. A csekélyen való szántás ismeretes. Csekélyen szántanak, ha a föld meg van művelve, vagy gyöpnél, hogy ne legyenek nagy hasábok, a föld aprózódjon szét. A megművelt földnél azért alkalmaznak csekély szántást, hogy ne legyen a föld meghitva.

32/b. Van olyan elnevezése a szántási fajtának, hogy mi alá szántanak. Pl. Műszántom a buza alá a földet. És így tovább minden növényre vonatkozóan.

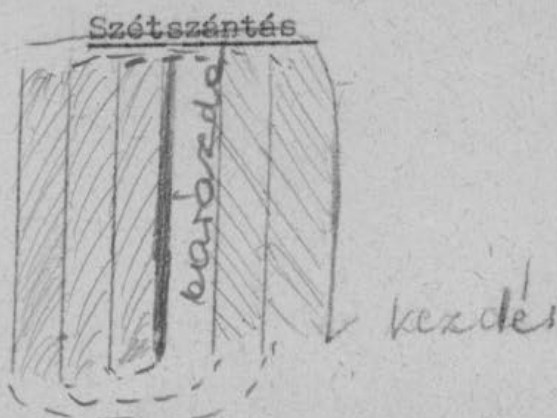
A szántás különféle módjai:

33/. A leírt műveletet összeszántásnak nevezik. A szántás addig folyik, míg a területet fel nem szántották.

A középbarázdán indul el az eke, a mikor kiér a föld végére, a gazda kidüti az ekét és ismét felállítja még pedig úgy, hogy az előbb szántott barázda mellett megy visszafelé. Így a két barázda egymásra esik és középen feldudorodik.

34/. A gazda a föld egyik oldalán végigszánt az ekével, és a föld másik oldalán tér vissza. Ez így ismétlődik; végül a tábla közepén egy csupasz nyílás marad. Ezt a műveletet szétszántásnak nevezik.

34/a. Nem szokták azt csinálni, hogy különbözőképpen szántanak. Mindig egyformán szántanak, így a csupasz nyílás, ami marad borozdának nevezik.

- 34/b. Orma marad, ha a gazda többször egymásután összeszánt.
Tehát a tábla közepén visszamaradó dudorodás neve: orma.
- 35/. Ha a gazda a tábla közepén kezdi a szántást, az ekével jobbra forog, akkor azt mondják, hogy Csálira szánt.
Végül a tábla szélén, a mezsgyénél végzi a szántást és ott marad barázda.
- 36/. Ha a gazda a tábla jobb szélén vagy a jobboldali részen kezdi meg a szántást, az ekével balra hajára forog, akkor hajszára szántásról beszélünk. Végül a tábla közepén marad barázda.
A faluban inkább az összeszántást hasztálják.
- 37/. Barázda annak a keskeny árokfélének a neve, amit az eke hagy maga után szántáskor. Kibarázdolják, ha nincs a közepén barázda.
- 37/a. Erre a jelenségre azt mondják, hogy csusztat a barázda.
Nem ismernek külön kifejezést.
- 37/b. Makházzról beszélnek akkor, ha nagyon gazos a föld az egerek egyhelyre összehordják a hulladékot. Ha az eke ilyen helyre ér megszalad és az ilyen helyen való szántást nevezik makház-
zas szántásnak.
- 37/c. Ha cserepes a föld, akkor megfogasolják. A serényes, kunyhás elnevezésű föld nem ismeretes.
- 38/. Dülőszántás annak a szántásmódnak a neve, amikor a gazda a föld végén elindulva hosszában végigszántja a táblát, majd megfordulva a másik soron ugyancsak végigszántva a földet, a tábla ugyanazon végére tér vissza.
- 38/a. A gazda szántás közben többször fordul. Mindig a következő oldalra. Pl. Mégfordulok és ismét visszamegyök a felső végére. - mondja a gazda.
- 38/b. Nem ismeretes a kifejezés.
- 38/c. Forgatás az a művelet, amikor a gazda az ekével a keskeny földcsévet egyszer elfordítja.
Pl. Mégforgattam a földemet.
- 38/d. Ha a gazda a földet egyszer hosszában végigszántotta, akkor azt mondja, hogy mégforgattam a földemet.
- 39/. Ha a tábla nagyon széles, a gazda két, három, négy szakaszban végzi az összeszántást vagy szétszántást, hogy ne kelljen sokat forognia. Ez a művelet ismeretes, abból a célból végzik, hogy a szántás hamarabb elfogyjon.
Pl. Három részre felosztom a területét és még ma el is végzém a forgatást.

- 40/. Végeszántás az a művelet, amikor a gazda a föld végén keresztbe szánt. Ez a keresztbeszántás mélyen történik.
Pl. Méknuzom a végét, had folyjon le a víz.
- 40/a. Ha a gazda egy táblát felszánt ill. szánt, akkor mondják, hogy dülőz.
- 40/b. ~~Az a két szőlősor közötti terület, a szőlő között található.~~ Csak a szóhasználatban ismeretes a dülőre jut kifejezés. Vita befejezésekor. vagy vitázáskor. Pl. Dülőre jutottak.
- 41/. Ismeretes ez a szántási mód, de nem igen alkalmazzák, mert a faluban kevés a vizenyős terület.
- 41/a. Mivel az eljárást nem végzik, így a szántási folyamatot sem tudták elmondani.
- 41/b. Bakhát, a két szőlősor közötti terület, a szőlő között található bakhátak.
- 42/. Nélünk nem alkalmazzák ezt az eljárási módot.
- 42/a. Nem ismeretes a félköz fogalma.
- 42/b. Nem ismeretes az eljárás.
- 42/c. Nem ismeretes a hátal, ráhátal szó.
- 42/d. Nem ismeretes a kerítés szó enneél a műveletnél.
- 42/e. Nem ismeretes a négyes eljárás.
- 42/f. A fogyató szó nem ismeretes.
- 43/. A szántás közben összetapadt nagy földdarab neve: hant.
Vetés előtt ezeket a hantokat szét kell verni, hogy a magot a talajba lehessen vetni.
Pl. Szétöröm a hantokat és mégkézdöm a vétést.
- 43/a. Hant az akkora földdarabnak a neve, amit a kutya után is dobznak.
- 43/b. Nagyhant a neve a szántás közben összetapadt egészen nagy földdarabnak.
- 44/. Hantos a föld, ha összeragadt nagy földdarabok vannak a szántásban. Pl. Olyan hantos a földem, hogy nem tudom elkezdni a v^étést.
- 45/. Ha vizesen szántják a földet összetapad és szalonnás lesz.
Pl. Ugy összetapadt a föld, hogy nem lehet rámenni dolgozni.
- 45/a. Nem ismeretes a feszlik szó.
- 46-46/a.
46. Nem ismeretesek az ekével kapcsolatos hiedelmek, szokás k.
- 46/a. Nem ismeretesek a szántással kapcsolatos hiedelmek.

IV. Egyéb talajművelő eszközök: borona, henger

- 1./ Szántás után, ha nagyon rögös a föld, akkor többszöri fogasolással törik össze a rögöket. Ha nagy rögök is vannak, akkor kapafokával, vagy csákánnyal törik össze a rögöket.
- 2./ Fogas borona az a szerszám, amelynek segítségével szántás után vagy vetés után a göröngyöket, rögöket összetörik.

2/a. A borona fajtái:

- 1./ tövis v. tuskéborona
- 2./ fogasborona

A tövisboronát vesszőből készítették. A fogasboronát pedig vasból. Régebben faráma kerettel, de vas foggal. Göröngyök eltörésére, gaz összehuzására használták és használják ma is.

A fogasborona résznevei: ráma, és a tuskék.

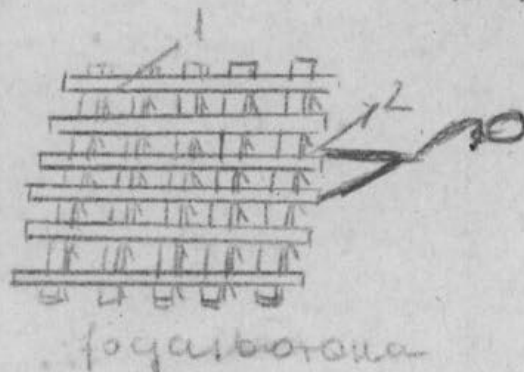
A tövisborona résznevei: faráma és vessző.

Pl. Összehuzatom a földön a gatz boronával.

1. keret
2. tuskék

1. tuskék
2. ráma

- 2/b. A fogasboronát kovácsok készítették, azoktól vásárolták.

Pl. Megcsináltatom a fogast a kováccsal.

- 2/c. A borona készítésénél tiszta vas fogat használtak. A fogas fogast régen használtak, ma már nem található.

- 3/. Ha azt akarják, hogy a mag a földbe kerüljön, azt mondják: boronál, fogasol a gazda.

Igekötős alakok : megfogasolta, kifogasolta,

Pl. Megfogasoltam a búzát, had nőjjön.

- 4/. Laza föld az olyan földnek a neve, amelyiket felszántották, megboronálták, a talaj jól fel van lazítva részei nem tapadnak össze.

Pl. Jó laza a földem, veték belé takarmánynak valót.

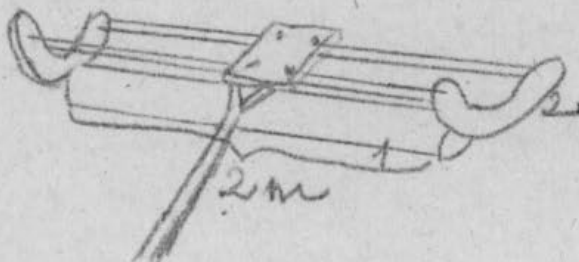
- 5/. Henger annak a talajjavító eszköznek a neve, amellyel a nagyon görcsös, hantos földet lesimitják. Vetés alkalmával a boronálás után is használják ezt az eszközt.

Használják még a téli fagyok után a talaj tömörítésére megrepedés esetén.

- 5/a Nagyon régóta használják ezt az eszközt. Adatközlőm azt mondta már az őseik is használták, úgy vették át tőlük az eljárást.

- 5/b. Ács készítette a hengert tőle vásárolták meg. Általában tölgyfából készítették, mert az tartós volt és sokáig tudták használni. Ha nagyon megkopott, akkor csináltak újat.

- 5/c. A henger típusai: sima henger, fogas henger

1. hengergergelye
2. hengerama

- 6/. A simítózás történt deszkalappal is. A deszkalapra rákötötték kötelet, majd kisafával szerelték fel és lovakat kötötték elébe. Ha nagyon rögös volt a talaj, akkor a deszkalapra ráált egy ember, hogy jobban törjék össze a rög.

V. A gabonafélék vetése. Boronálása, hengerelés

- 1/. Ősszel vetik a búzát, rozsot
Tavasszal: árpát, zabot, kukoricát, krumlit, lóhert, zöld takarmányokat.
Búza előtt krumpli, zabcsalamádé szokott lenni.
Búza után: kukoricát vetettek.
Rozs előtt: kukoricát, krumlit vetettek.
Rozs után: kukorica, vagy bármi más növény. A rozs ugyanis nem kényes ~~gabonánövény~~ vonja el nagyon a talaj tápanyagkészletét.
- 2/. A jó vetőmag tiszta és egészséges mag. Cséplés után a magot megtrüeleztük konkóválasztó géppel, így kijött az apró és rossz szem. Az így nyert magokat aztán vetésre lehetett előkészíteni. Kukoricánál pl. már szedéskor kiváló gatták a vetésre alkalmas csöveket. Zabnál pedig kiválasztották a legszebb részt és azt hagyták meg magnak a következő év vetéséhez.
- 2/a. A szemes növényeket pl. kukorica, búza stb. magjait a padlón kiöntve tárolták. A gumós növényeket pedig vermekben tárolták.
- 2/b. Először megtisztították a vetőmagot a szennyes, felesleges anyagoktól. Ez rostával, vagy konkolyozóval történt. Ha kis mennyiségű volt a mag akkor rostával, ha nagyobb tömegben, akkor konkolyozóval. Utána történt a pácolás folyamata. A csávázás mindig nedves csávázás volt. A vetésre szánt magokat kékköves vízzel öntözték meg, általában az esti órákban. Reggelig a mag pácolódott ponyva alatt. Ha jó idő volt azonnal kivitték a földre és kezdődhetett a vetés. Rosszabb idő esetén később történt a vetés. Közben a magot megóvták a széltől, napközben többször megforgatták, nehogy baja történjék.
Pár napig maradhatott így vizesen a mag, utána el kellett hogy vessék, hogy ~~be~~ ne penészesedjen a mag.
- 3/. Ha a gazda a magot a földre szórja, akkor vet.
Pl. Mégjött a jóidő, elvetem a magokat a földre.

3/a. A vet szó igekötős alakjai: elvet, bevet.

Elvet: a vetés végzésekor, amikor már a mag a földbe került.

Bevet: a vetés kezdetekor és a vetés folyamatokor használt kifejezés.

Pl. Elvetettem a búzát.

Bevetem a földem kukoricával.

4./ Vetés történik akkor, amikor a magot a földbe vetik, magának a folyamatnak a neve a kifejezés.

Pl. Befejeztük a vetést.

A vetés kifejezés mintegy összefoglaló szó, nemcsak egy növény hanem valamennyi növény elvetését jelenti. Mondják azonban egy növény bevetése után is.

4/a. A vetésnek más jelentése is van. Jelenti a kikelt gabonával teli földet is.

Pl. Szépen zöldell a vetésem.

A kézzel való vetés

5/. A magot egy kisebbfajta lazsnakba teszik, ami a derékre kerül. Előbb felkötik a lazsnakot a derékre, aztán beleöntik a magot, amennyit éppen elbir a vetőv vagy amennyi szükséges egy meghatározott terület bevetésére. Ilyen előkészületek után a vető járva a földön sugarasan kézzel rászórja a bevetendő területre a vetőmagot. A vető járkálása a földön nem összevissza történik, hanem szinte tervszerűen, hogy minden részre kerüljön mag. A vetők már olyan tapasztalattal rendelkeznek ezen a területen, hogy szinte egyenletesen vetik el a vetőmagot a területen. Ez a vetés azonban hosszú időt vesz igénybe és fárasztó is.

5/a. Felülvetés az a vetésmód, amikor a gazda a magot a felszántott földre szórja, s utána beboronálja a földbe. Ha a mag a földfelszínen maradna nem tudna életre kelni, ezért szükséges, hogy beboronálják a földbe.

Pl. Felülvetésű volt a búzám, mégis jól sikerült.

5/b. Alulvetés az a vetésmód, amikor a gazda a magot a szántatlan földre szórja és utána szántja le.

Ezt a vetésmódot régebben alkalmazták búzánál.

Pl. Ném jól sikerült az alulvetésem.

5/c. Ma már nem alkalmazzák az alulvetést. 1945 előtt még vetettek ilyen módon, de felszabadulás után megszűnt az ily módon való vetés.

- 5/a. A kézzel vetéskor lazsnakból vetettek, ami egyenlő a vetőköténnyel.
- 6/. A téli időszakban elkészítették már a lazsnakot, vagyis a vetőkötényt. A kötény anyaga erős vászon volt. Ez szükséges volt azért, hogy megbirja a magot és kibirja minden mag elvetésének időszakát. Tartósra készítettek tehát a vetőkötényt. Ha a vetés időszaka még nem érkezett el, akkor a kötényt a padláson helyezték el. Tavasszal aztán előszedték használatra. A vetőmagot közvetlenül a vetés előtti szakaszban készítik el. Tehát az előkészületek otthon történnek. Ha minden szükséges eszköz készen van, akkor kocsival kiszállították a szántóföldre. A gazda igyekezett a vetéssel. A jóidő beálltával hamarosan bevetették maggal a szántóföldet. A vetőzsákokat a derékon helyezték el, majd a magot beleöntve megkezdték a vetést. Ha a gazda földterülete egy tagban volt akkor felosztotta részekre, mégpedig a növény fajtájának megfelelő nagyságu területre. A vetés a föld szélén kezdődött és körbe ment a vető egyenletesen szórva a magot.
- 6/a. Amikor a gazda minden második lépésre szórja ki a magot, akkor féllábra vet. Ekkor a kezével nagyobb sugárban szórja a magot és nem minden lépésre szór a kezéből, hanem minden másodikra.
Pl. Féllábra vetettem el a földem.
- 6/b. Kétlábra vet a gazda, ha minden lépésre veti a magot. Általában ballábra vetettek és jobbkézzel, szórtak. Ez a vetési mód gyakoribb volt.
Pl. Minden lépésre szórtam most magot.
- 6/c. Madérázik az az ember, akinek mindig az a lába van elől, amelyikre vet.
Pl. Madéra vetést végestem.
- 6/d. Terit a gazda, amikor nagy karlendítéssel kiszórja a magot. Terit, mert nagy sávban elszórja a magot. Ugy elteríti, mintha ruhát vonna a földre.
Pl. Elterítettem a földet maggal.
- 7/. Nem ismeretes a z elő szó. Ugy mondják csupán, hogy kétfelészórva vetettem el a magot.
Pl. Nagy volt a terület és kétfelé szórtam a magot.

7/a. Félelő annak a területnek a neve, amelyen a gazda a magot egyfelé szórja és a területet egyszeri haladással beveti. Olyan keskeny ugyanis a terület, nem kell többször megjárni a területet egyszeri végighaladással is el tudják a területre szórni a magot.

Pl. Félelővel sikerült befejezni ilyen hamar a vetést.

8/. A kifejezések nem ismeretesek. Ha a vetés egyenetlenül kel, pótolják maggal, az üres helyek területére ismét, pótlólag magot szórnak.

Pl. Kipotóltam a ritka vetésem.

9/. A gépekkel való vetés

9/. 1940-ben még csak szórványosan, 1945-től aztán szórványosan általánosan használták a vetőgépet.

9/a. A paraszti gazdaságokban kisméretű és nagyméretű vetőgépeket használtak. Kezdetben a kisebb méretű volt elterjedtebb, később a nagyobb méretű vált használatossá.

9/b. A vetőgép főbb részei: magláda, amibe a magot beöntik. Eresztőcsövek elzáróval, szabályzó szerkezettel, hogy egyenetlenül folyjon a mag a csöveken. maga a vetőgép vázszerkezete.

9/c. A vetőgépet lovak húzzák, így első feladat a vetőgép elé fogni a lovakat ezután öntik a magládába a pácolt vetőmagot. Megvizsgálják az eresztőcsövek működését, ha hiba van, szabályzó szerkezettel beállítják a csöveket. Ezután bekapcsolják a működőszerkezetet és elindítják a vetőgépet. A géppel való vetéshez két ember munkája szükséges. Egyik a lovakat irányítja, másik a vetőgép után megy és a magládát tartja szemmel, ha kifogy a mag ne legyen a gépnek üresjárata. Vetés közben az eresztőcső is eldugulhat, ilyenkor a hátul figyelő ember feladata, hogy ismét működésbe hozza a csöveket. Ilyen összeállítás során zavartalanul történhet a mag elvetése. Biztosabb és arányosabb a mag földbejuttatása is.

10/. Boronál a gazda vetés után, hogy a magok a földbe kerüljenek. Nem biztos, hogy vetéskor minden mag a földbe kerül, ezért vetés után beboronálják a földbe.

Pl. Végestem a vetéssel, már be is boronáltam a földem.

10/a. Ennek a műveletnek a neve: boronálás. Ha ez a művelet megtörténik, a mag biztosan a földbe kerül.

Pl. Befejeződött a boronálás, végezttem a vetéssel.

11/. Hengerrez a gazda, ha boronálás után még simitja is a földet. Hengerrel a földet teljesen lesimitja a gazda. Ez a vetés legvégső mozzanata. Ez az eljárás is elősegíti a mag földbejutását és a földet megóvjja a kiszáradás~~ót~~. A hengerezés után a mag számára szükséges nedvesség biztosítva lesz.

Végighengerezte v. áthengerezte a gazda a földet, ha befejezte a műveletet.

Pl. Ném hengerestem még, ném érzém biztosnak a vetést.

12-12/c. A vetéshez, boronáláshoz, hengerezéshez fűződő hiedelmek és szokások:

12/. Nem ismeretesek a vetőmagkiválasztással kapcsolatos hiedelmek, szokások.

12/a. Nem alkalmaztak a vetésre való előkészüléskor semmilyen babonás eljárásokat.

12/b. Nem fűződik babona az időponthozkötöttséghez, a nők, férfiak vetésszétválasztásához, az öltözködéshez, a kiszálitásra vonatkozólag.

12/c. Nem ismeretesek jósló cselekvések vetés közben, vetés után, vető hazatértekor.

13/. Nem ismeretesek olyan hiedelmek és szokások, amelyek a boronához és a boronáláshoz fűződnek.

14/. Nem ismeretesek olyan hiedelmek és szokások, amelyek a hengerhez és a hengerezéshez fűződnek.

VI. A vetéstől az aratásig. A vetés gondozása, vetése

- 1/. Ha az elvetett buza vagy rozs jó esőt kapott, akkor a csira kibujik a földből, azaz kikel. Kezdetben felnyomja a földet, majd zöld levélke mutatkozik. Eső, a vetés áldása - mondják. Ha nincs eső, később bujik ki a csira.
Pl. Kikélt a vetésém, hogy zöldel már!
- 2/. Nem szoktak gyakran madárijesztőt használni, nem volt tehát általános, ugyanis úgy belekerült a földbe a mag, hogy a madarak nem tudták kiszedni, illetve nem lítették a magot és nem is keresgéltek. Itt a faluban sok olyan hulladékot találtak, amit a mag helyett összeszedtek. Néhány alkalommal tömegesen megszállták az érésben lévő növények magvait. Ilyenkor emberalakot öltő bábuval védekeztek a veszély ellen. Vagy olyan kőhómpot szereltek egy rudra, ami ijesztő hangokat hallatott, így nem mertek a madarak közelíteni.
- 3/. Ha nagyon hirtelen megnő a gabona, akkor juhokkal lelegeltetik, hogy nem történjék rothadás a téli időszakban. A lelegeltetés juhokkal történik, nem tudnak kárt okozni, mert a bolytár ügyel arra, hogy mennyit legelhetnek le. Ha a korai olvadás után ismét fagy, akkor a juhokkal megjárattják, ők patájukkal feltörik a vetésen lévő jégborítást. Juh a legalkalmasabb erre a feltörésre, mert körme ellenálló és nem árt a patájának a jég keménysége.
- 4/. A kikélt őszi vetést tavasszal fogasolják és hengerezik, akkor, ha megreped a föld. A borona v. a henger behuzza a repedéseket és a növény gyorsabban nő.
- 5/. Vetésnél a tavaszi fagyok ellen nem szoktak védekezni füstöléssel, gyékénytakaróval, vagy a vetésre szórt szalmával. Ha nagy fagy volt, akkor a szőlőt füstölték, de a vetést nem. Ez a füstölés trágyával történt. Meggyújtották és elfüstölgött.
- 5/a. Ha nagy hideg van, akkor a vetés kifagy.
- 6/. A gazdák gyakran kíváncsiak voltak a vetésre. Eső után a mikor ráértek nem lehetett a földön dolgozni, megnézegették munkájuk eredményét. Birálgatták a vetéseket, melyik jobb, melyik kevésbé. És azt is próbálták megállapítani, hogy

miért olyan a vetés. Megállapították, melyik a legszebb vetés és melyik a legrosszabb. Ennek az eljárásnak a neve határjárás.

5/a Nem ismeretes ez az eljárás.

6/b. A buzaszentelés szokásban volt. A résztvevők ünneplőbe öltözve a pap kíséretében kivonultak a buzaföldre. Az ünnepi öltözet fekete ruha volt. Ott kint a fiatal buzából ki-téptek egy csomót és szenteltvízzel megszentelték. A pap bőséges termést kívánt a jövő esztendőre is. Imádkoztak a bő termésért és utána elvonultak.

7/. Nálunk nem szokták lesarlózni, így aztán mikor nagyobb volt megdőlt a buza.

8/. Ha a vetésben káros gyomnövények vannak, akkor kiaecatolják a vetést. Nevezik konkolyozásnak is. A vetésből leggyakrabban az anyarozot és a konkolyt szedik ki. Az anyarozsot eladás céljából, a konkolyt pedig tömeges szaporodása miatt irtják. Az anyarozsot kézzel, a konkolyt és egyéb elszapo-rodó gyomnövényeket konkóbökődővel irtották.
Pl. Kimögyék, méktisztitom a v~tést.

9/. A felszínre kerülő kukorica töveket tavasszal összeszedik. Csutkató v. csutkatuskó szedésnek hívják ezt a műveletet. Végigfésülik a területet és a fő mellett összedobálják a töveket. Ez a művelet azért jó, mert egyenletesen nőhet minden részen a növény, még egy kukoricató sem akadályozza a fejlődést. Nem lesz foltos a vetés később sem.
Pl. Összekapkodjuk a kukorica csutkatöveit.

10/. Ha buza között rozs volt nem úgy nyakasták le, hanem szá-rastól együtt kihuzták a növényt. Nem ismeretesek a kife-jezések azt mondták csupán: rozsirtás buzából.

11/. Gabonaüszögnek nevezik azt a betegséget, amikor a gabona magvai, vagy az egész kalász megfeketedik. Az üszög va-don is megnő, ekkor csermellének nevezik.
Ez a betegség csökkenti a termést.
Pl. Csupa üszög a buzám, nem sikerült a pácolás.

11/.a. Az üszög ellen úgy védekeznek, hogy a vetőmagot pácolják.
Pl. Gyönyörű tiszta a buza, sikerült a pácolás oldata.

- 12/. Gabonarozsda a búzának az a betegsége, ami a szárán jelentkezik vörösesbarna foltok alakjában, akkor, ha sok eső esik. Ez olyan betegség, ami ellen nem lehet védekezni. A könyörtelen időjárás okozza. A termés is jóval alacsonyabb, vagy csak minimális lesz.
Pl. Megérszi a rozsdá a vetésém.
- 12/a. Nem védekeztek az őszi és rozsdá ellen harmathuzással.
Nem ismeretes az eljárás.
- 13/. Anyarozs az a barnás, hosszukás mag, ami a rozskalásban található Kitűnő gyógyszert készítenek belőle. A bótba szokták megvásárolni. Jó pénzt kaptunk érte.
Pl. Nagyon értékes az anyarozs mind egy szemig összegyűjtöm.